

Матейко С.

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ В КОМУНАЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ

Розглянуто особливості формування тарифної політики підприємств комунальної галузі України в ринкових умовах господарювання. Проаналізовано проблемні питання обліку та відшкодування деяких витрат у тарифах на комунальні послуги.

Ключові слова: комунальні послуги, тарифи, облік, витрати, послуги, собівартість, калькулювання.

У світовій практиці державного управління і регулювання діяльності комунальних підприємств досі нема єдиної думки з приводу найефективнішого варіанту розвитку взаємин конкуренції серед подібних підприємств. У різних країнах використовують різні підходи: від самоокупування до практично повного самофінансування комунальних підприємств із боку держави. Не слабшає нині й полеміка щодо різних варіантів державної політики реформування ЖКГ України. Кризовий стан тарифної політики в комунальній сфері України протягом останніх років є предметом уваги й активного аналізу вчених і практиків. Обґрунтованість тарифів комунальних підприємств неодноразово обговорювали на сторінках періодичних наукових видань, проте задовільного розв'язання цієї проблеми поки не знайдено. Деякі фахівці вважають, що за всіма параметрами тарифи на оплату житлово-комунальних послуг перевищують їхню науково обґрунтовану вартість. Інші фахівці виправдовують підвищення вартості житлово-комунальних послуг, тим, що ціну на продукцію природних монополій необхідно змінювати залежно від інфляції, а також від планового зниження витрат, яке може бути негативним, якщо потрібен певний рівень капітальних вкладень [1, 26].

24 червня 2004 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про житлово-комунальні послуги», що став помітною подією, оскільки чітко позначив право споживача на отримання високоякісної послуги, а постачальника – на 100%-ну компенсацію витрат, фактично відкривши нову віху розвитку комунального господарства в країні.

Найвагоміші й разом із тим найважливіші перетворення пов'язані з набуттям чинності закону, і це стосується насамперед тарифів.

Те, що об'єктом особливої уваги держави сьогодні стало регулювання цін (тарифів) на комунальні послуги, свідчить про важливість

об'єктивного формування рівня цін, які є основним засобом регулювання економічної діяльності, матеріального забезпечення економіки.

Цінова політика держави спрямована, з одного боку, на створення необхідних економічних гарантій для виробника, а з іншого, – на забезпечення соціальних гарантій населення. Тому практика встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги на місцевому рівні економічно і соціально виправдана. Формування витрат на виробництво послуг об'єктивно залежить від місцевих особливостей. Це насамперед кліматичні та геологічні умови (водозабори поверхневі або підземні), технічні й технологічні чинники, наприклад, пов'язані з підняттям, очищенням, транспортуванням та подачею води, тому тарифи не можуть бути однаковими для всіх населених пунктів.

Відтак формування комунальних тарифів дає змогу об'єктивно врахувати місцеві особливості відповідного населеного пункту. Тому може спостерігатися коливання рівня тарифів як в окремих містах, обласних центрах, так і в населених пунктах у межах однієї області – з об'єктивних і суб'єктивних причин [2, 43].

Наприклад, за станом на 01. 01. 2009 р. встановлені для населення тарифи на послуги водопостачання та водовідведення у 15 областях не покривали собівартість виробництва, а рівень відшкодування тарифом витрат в АР Крим становив лише 19,5%. Тарифи на послуги тепlopостачання відшкодовували вартість виробництва теплової енергії тільки у трьох областях, а в інших областях (містах) рівень відшкодування становить від 36,5% (м. Севастополь) до 98,5% (м. Тернопіль). Як свідчить статистичний аналіз, тарифи на ЖКГ поступово переглядають та підвищують практично в усіх областях, проте в більшості з них такі тарифи ще не забезпечують повного покриття витрат на виробництво і реалізацію послуг.

Стаття 31 Закону України «Про житлово-комунальні послуги» змушує комунальні підприємства встановлювати тарифи, не нижче за собівартість [3]. У ст. 7 цього Закону зазначено, що право встановлювати ціни і тарифи на житлово-комунальні послуги належать до повноважень органів місцевої влади, проте статтею 31 визначено, що органи місцевого самоврядування затверджують їх у розмірі економічно обґрунтованих витрат на їхнє виробництво. У разі затвердження цих цін і тарифів на рівні, нижчому економічно обґрунтованих витрат на їхнє виробництво, орган, який їх затвердив, зобов'язаний компенсувати з відповідного місцевого бюджету виконавцям (виробникам) різницю між затвердженим розміром цін та економічно обґрунтованими витратами на виробництво послуг. Тобто, органи місцевого самоврядування можуть самі вирішувати питання фінансової самодостатності роботи підприємств галузі, що сприяє залученню приватного сектору на ринок цих послуг.

Необхідно зазначити, що збільшення тарифів для населення збільшує навантаження на бюджет, призводить до зростання заборгованості населення і відділів субсидій, проте, якщо не підвищувати тарифи, комунальним підприємствам як міста, так і галузі, та й ЖКГ країни в цілому загрожує подальше погіршення фінансового стану, й нарешті, стагнацію. Більше того, в Україні актуальна така проблема, як відсутність технологічної підготовки, що підкріплює прагнення держави домогтися практичного рівня проблеми повної компенсації вартості спожитих послуг населення. Відсутність приладів обліку в більшості споживачів серед населення примушує використовувати в розрахунках норми споживання.

Це, своєю чергою, не стимулює до скорочення водоспоживання при підвищенні тарифів, а за їх незмінного рівня призводить до додаткових втрат водопостачального підприємства.

На ціноутворення житлово-комунальних послуг впливають їхні характерні властивості, що полягають у незамінності та доступності послуг. Зазначені властивості виявляються у тому, що споживачі не можуть замінити, або значно скоротити споживання послуг чи відмовлятися від них у зв'язку з підвищенням тарифів на ці послуги. Споживачам не можна обмежити доступ до споживання послуги в часі, оскільки обмеження доступності у разі збільшення ціни є соціальною дискримінацією, що суперечить задекларованій у Конституції України соціальній спрямованості економічної політики держави. Тому ціни на житлово-комунальні послуги не можуть бути інструментом регулювання попиту та пропозиції. Територіальні органи влади, яким належать комунальні підприємства та які затверджують тарифи на послуги, мають знаходити компроміс між бажанням виробників підвищити ціну й спроможністю споживачів сплатити за спожиті послуги. Тому у визначенні вартості більшості житлово-комунальних послуг потрібно перейти від безконтрольного витратного до регульованого витратного ціноутворення.

Згідно зі законодавством житлово-комунальні послуги за порядком затвердження тарифів поділяють на три групи залежно від рівня регулювання тарифу – центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, за домовленістю сторін. Виконавець (виробник) послуг розробляє і подає на затвердження розрахунки щодо рівня цін на послуги та пропонує ціни під час укладення договорів. Основу цін становлять звичайні витрати.

Витрати організацій ті, хто працює на ринку житлово-комунальних послуг, визначають на основі розрахунку собівартості. У зв'язку з поділом форм власності собівартість житлово-комунальних послуг містить:

- ✓ витрати підприємства-виробника послуг – витрати, зумовлені експлуатацією майна, що його власник передав у повне господарське підпорядкування підприємства;
- ✓ витрати з експлуатації об'єктів житлового фонду, що власник передав виконавцеві на обслуговування.

Собівартість послуг у виробників встановлюють у грошовому вираженні на основі розрахунків відповідно до Методичних рекомендацій із планування, обліку і калькулювання собівартості робіт (послуг) на підприємствах та в організаціях житлово-комунального господарства.

Метою планування й обліку собівартості є економічно обґрунтоване визначення планової і фактичної величини витрат на виробництво й реалізацію робіт та послуг необхідної якості, забезпечення об'єктивного контролю за використанням трудових, матеріальних, паливно-енергетичних та інших ресурсів, аналізу статей витрат, розрахунку економічно обґрунтованих тарифів на ремонтно-експлуатаційні роботи і послуги ЖКГ.

Перехід у житлово-комунальній сфері до економічних методів керування істотно змінює структуру витрат, що вводять до собівартості комунальних послуг. Споживач не згоден сплачувати витрати, які не стосуються безпосередньо надання послуг та їхньої якості. Виникнення різних форм власності на житло і формування відносин між власниками житла, виконавцями послуг, комунальними та ремонтно-експлуатаційними підприємствами на договірній основі потребують чіткості у формуванні витрат, що їх вводять до собівартості надання послуг.

У ст. 5 Закону України «Про природні монополії» [4] згадані підприємства визнані суб'єктами природних монополій, а їх послуги централізованого водопостачання, водовідведення та постачання теплової енергії мають суттєве соціальне значення. Наявний монополізм у житлово-комунальному секторі економіки призводить до підтримання високого рівня витрат і тарифів на відповідні послуги. Це зумовлено тим, що у підприємств-монополістів нема потреби шукати шляхів зниження собівартості, які б робили надані послуги конкурентоспроможними. Тягар невиправданих високих витрат на надання цих послуг, що здебільшого не відповідають параметрам якості, несуть бюджет і населення.

Створення конкурентного середовища в житловій підгалузі залежить від ефективного поділу функцій між власниками житлового фонду (організаціями, уповноваженими виступати від імені власника), управителями, виконавцями і виробниками послуг. Поділ усіх функцій на функції управління та експлуатаційні задекларовано й у Законі України «Про житлово-комунальні послуги». Наявність у ланцюжку господарських відносин управителя, який управляє (за договором із власником) будинком, спорудою, житловим комплексом або комплексом будинків і споруд та забезпе-

чує його належну експлуатацію відповідно до закону й умов договору, сприяє як підвищенню якості надання житлових послуг, так і економії ресурсів, що їх спрямовують на утримання і ремонт житлового фонду. Коли управитель займається проблемою досягнення найкращої якості надання житлових послуг за мінімальною ціною, вдається заощаджувати кошти. Якщо порівнювати показник заощадження з нормативними витратами, вартість виконання того самого обсягу робіт зменшується в два рази. Процес поділу всіх функцій на функції управління та експлуатаційні має бути відображений і в системі обліку витрат, що унеможливить практику перекладання необґрунтованих витрат із однієї групи споживачів на іншу, змінить ідеологію формування тарифів.

Практика встановлення цін на підставі витратно-нормативного підходу зумовлює завуальоване зростання тарифів унаслідок введення до собівартості послуг неефективних витрат та втрат. Сучасна практика встановлення тарифів не відповідає реальним умовам фінансування галузі, якості послуг та споживчих переваг. Формування тарифів на основі фактичних витрат за попередній період і використання застарілих, що не відповідають сучасним вимогам, норм та нормативів не тільки не стимулює, а й практично унеможлиблює залучення інвестиційних ресурсів, оскільки величина тарифу не відповідає реальним витратам підприємств і не забезпечує його необхідного виробничого потенціалу.

Нова концепція ціноутворення на послуги ЖКГ побудована на широкому розумінні тарифу.

Тариф – це розмір плати в розрахунку на одиницю послуги визначеної якості, що забезпечує відшкодування з боку споживача обґрунтованих витрат економічної діяльності підприємства та прибутку [5].

Під економічно обґрунтованими тарифами зазвичай розуміють мінімально можливі тарифи, що є фінансовою основою поточного виробництва житлово-комунальних послуг та відповідають затвердженим параметрам якості з урахуванням витрат на розвиток підприємства. Проте визначення тарифу має враховувати соціальний аспект і особливості функціонування житлово-комунальної галузі загалом, а тарифна політика – спиратися на платоспроможний попит населення та інших споживачів послуг.

У цьому зв'язку концепцію використання категорії економічно обґрунтованих тарифів на сучасному етапі реформування ЖКГ доцільно будувати на таких принципах. Економічно обґрунтовані тарифи – це об'єктивний рівень рівноважної ціни попиту та пропозиції. При цьому попит визначають в обсязі та якості послуг, підтверджених можливостями місцевого бюджету і доходами середньої родини. Пропозиція характеризує величину тарифу, що забезпечує відшкодування витрат підприємств ЖКГ на розширене відтворення за необхідного обсягу й якості робіт.

Розглядаючи методи ціноутворення в ЖКГ, слід враховувати принципіву відмінність формування ціни на послуги виконавців, які обслуговують житловий фонд, і виробників комунальних послуг, оскільки діяльність останніх із об'єктивних причин не підлягає конкуренції. Під час установалення тарифів виникають дві проблеми: перша пов'язана з потребою у збалансуванні економічних та фінансових інтересів підприємств природних локальних монополій із соціальними цілями; друга – зі збалансуванням якості комунального обслуговування і можливого підвищення витрат. Із огляду на викладене, очевидними є необхідність і важливість ролі органу місцевого самоврядування, який здійснює професійну діяльність із урегулювання тарифів на продукцію і послуги підприємств природних локальних монополій, а також розроблення власної регіональної нормативної бази житлово-комунального господарства. Саме до цього органу має надходити інформація про витрати всіх учасників надання житлово-комунальних послуг за деталізацією, що забезпечує використання такого алгоритму формування економічно обґрунтованого тарифу.

Наявна система затвердження тарифів на житлово-комунальні послуги не відповідає вимогам трансформаційних змін у галузі є гальмом її подальшого розвитку. Для встановлення економічно обґрунтованих тарифів центральним органам виконавчої влади й органам місцевого самоврядування необхідно мати інформацію про витрати виробників послуг та здійснювати незалежний аудит обґрунтування тарифів на послуги [6, 32].

In this article the author considers the main features of the tariff policy forming of communal public enterprises of Ukraine in the market conditions. Analyzed the main problems related to accounting and a compensation of some tariffs costs in public utilities. The special attention is turned on existent difficulties and ways of their overcoming.

Keywords: public utilities, tariffs, accounting, expenses, services, costs, calculation.

Рассмотрены особенности формирования тарифной политики предприятий коммунальной отрасли Украины в рыночных условиях ведения хозяйства. Проанализированы проблемные вопросы учёта и возмещения некоторых расходов в тарифах на коммунальные услуги. Особенное внимание обращено на трудности и пути их преодоления.

Ключевые слова: коммунальные услуги, тарифы, учёт, расходы, услуги, себестоимость, калькулирование.

Література

1. Бражовська Л. М. Специфіка тарифної політики комунальних підприємств // Морське господарство України. – 2006. – № 3. – С. 26–29.
2. Лисенко Н. М. Облік дотацій в умовах регулювання тарифів на ринку житлово-комунальних послуг // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 4. – С. 42–51.
3. Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24. 06. 2004 р. № 1875-IV.
4. Закон України «Про природні монополії» від 20. 04. 2000 р. № 1682.
5. Наказ Держбуду України «Про затвердження Порядку формування тарифів на послуги централізованого водопостачання та водовідведення» від 27. 06. 2001 р. № 139.
6. Чиж В. Облікова інформація про витрати як основа цінових рішень на житлово-комунальні послуги // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 3. – С. 32–36.